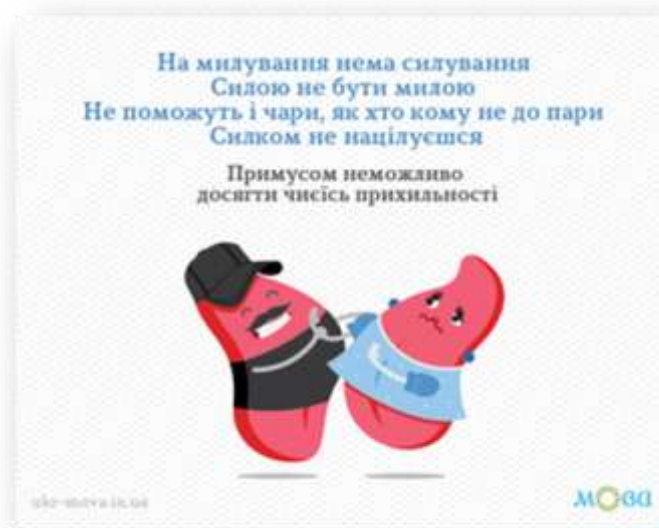

Чи знаєте ви українські фразеологізми?!

*Вчимося вживати фразеологізми та сталі вирази
правильно й доречно у своєму мовленні.*

Фразеологія – це окраса мови й могутній стилістичний засіб
влучного висловлення думки.

За матеріалами Н.Г.Немировської «Словник фразеологізмів та сталих виразів»

<https://ukr-mova.in.ua/library/frazeologizmu/?page=5>

<https://zno.if.ua/?p=2364>

https://edera.gitbook.io/ed-era-book-ukr/frazeologya/slovník_naiuzhivanshih_frazeologzmy

Упорядниця Свінтковська С.А., завідувачка сектору української мови та літератури, зарубіжної літератури науково-методичної лабораторії мовно-літературної освіти кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

У лексиці української мови існують стійкі словосполучення, вирази й навіть цілі речення, що мають одне лексичне цілісне, здебільшого переносне значення, і воно наближається до значення окремого повнозначного слова: замилувати очі (брехати), кров із молоком (здоровий) ані пари з уст (мовчати). Так стійки вирази називають **фразеологізмами**, а розділ мовознавства, що їх вивчає – **фразеологією**.

Фразеологізми не створюються у процесі мовлення, а як готові мовні одиниці відтворюються **за потребою** під час спілкування.

До фразеологізмів належать нероздільні вирази, народні прислів'я, приказки, влучні висловові видатних людей, - «крилаті слова», усталені звороти (брати участь, ухвалити рішення, порушити питання, розглянути заяву тощо).

Основним джерелом утворення і поповнення фразеологізмів є жива народна мова, з якої і надходять у літературну влучні вирази, прислів'я, приказки, жарти. Такі вислови пов'язані з обрядами, звичаями, побутом і характером народу.

В українській мові є фразеологізми античного походження, біблійного, професійно-виробничого мовлення.

Крилаті слова – це образні вислови, цитати, афоризми, що вийшли з відомих літературних чи публіцистичних джерел.

Прислів'я – це усталений вислів у формі завершеного речення повчального характеру переважно морально-етичного спрямування.

Приказка – усталений вислів узагальненого змісту у формі завершеного речення, у якому дається образна характеристика певного явища.

Доречне вживання фразеологізмів та сталих виразів, «крилатих слів» є невід'ємною складовою високої мовної культури людини.

САМ

Сам собою – самостійно, незалежно від когось, чогось.

Сам на сам – один, без нікого.

САМО

Само собою – звісно, безсумнівно.

СВІТ

Білий (заст. Божий) світ – усе навколишнє, довкілля.

Блукати (блудити) світами (по світах) – постійно змінювати місце проживання, перебування, не маючи притулку.

На край (кінець) світу – куди завгодно.

Нудити світом – перебувати в стані апатії; знемагати від бездіяльності, марнуючи час.

Світ за очі (з сл. тікати, бігти) – невідомого куди.

Світ ловить – зневага до багатства, титулів та інших земних благ.

Сей (цей) світ – земне життя як протиставлення потойбічному.

Той світ – потойбічне життя, що протиставляється земному.

СВЯТІ

Зі святими спочивають (почивають) – умерти як справжній християнин.

Не святі горшки ліплять – маючи бажання, можна навчитися багато чого.

СЕБЕ

Жити тільки собою / жити тільки для себе – займатися тільки власними справами.

Не тямити (не пам'ятати себе) – перебувати в стані дуже сильного збудження, хвилювання; утрачати витримку під впливом особливо сильних почуттів; діяти несвідомо.

СЕРЕДИНА

Золота середина – найоптимальніший варіант.

СЕРЦЕ

А серце жде чогось. Болить... - надії на кращі зміни.

Брати близько до серця – болісно реагувати на щось, перебільшуючи його значення.

Відлягло від серця – хтось відчув полегшення, заспокоївся.

Носити в (на) серці – завжди добре пам'ятати про когось або щось.

Полоснути по серцю як (мов, ніби, наче) ножем (бритвою) – глибоко вразити когось; завдати болю, страждання тощо.

Припасти до серця (до душі) – сподобатись.

Розквітає/розцвітає серцем – проймається, сповнюється радістю.

Серце добре – лагідний характер.

Серце здушило (здавило) – важкий душевний стан.

Серце (душа) мліє (ниє, стискається) – хтось дуже переживає.

Серце падає/впало – хтось відчуває хвилювання від захоплення, переляку, тривоги тощо.

Серце сохне – побиватися за кимсь (чимось), любити когось (щось).

Серце щемить (защемить) – хтось відчуває печаль, страждання, сум.

З легким серцем – без роздумів, без тривоги.

СИЛЬНІ

Сильні світу [сього, цього] – найвпливовіші, наймогутніші люди, які займають високе суспільне становище і від яких залежить доля багатьох.

СИН

Блудний син – 1. Той, хто повертається після тривалої відсутності, визнавши провину.

- 2. Людина, яка розкалася в своїх гріхах.

СИНІЙ

Аж синій (посинів) – дуже, надзвичайно.

СІДЛО

Випасти/вилетіти із сідла – відвоюватись, лишитися поза справою, бути не потрібним

СІЛО

Ні сіло ні впало (пало, діал.) – без причини, несподівано.

СІЛЬ

Сіль землі – найвидатніші особистості; найкращі представники народу, певного суспільства, товариства.

Сіль тобі на язик – уживається як прокляття і є побажанням невдачі, лиха, усього недоброго.

СКАЛА

Лупати скалу – боротися.

СКОНУ

До скону – назавжди, навіки.

СКОСА

Дивитися (поглядати, зиркнути) скоса – поглядати на когось із неприязню.

СКРИПКА

Перша скрипка – надзвичайно важлива роль у якійсь справі.

СЛАВА

Пускати/пустити (оповідати) лиху (погану) славу (поговор, чутку) – поширювати неправдоподібні відомості про когось, щось.

СЛІД

Замітати (замести, заплутати) сліди – знищувати, приховувати те, що може спричинити викриття злочину або таємних дій, вчинків.

Лишати (залишати) слід – робити значний внесок у якусь справу.

[І] Сліду нема (не залишилося, не лишилося, не зосталося) – хтось безслідно зник, пропав.

Не минати (не минулося, не минутися) без сліду (марно, даром) – мати певні наслідки.

СЛОВО

Боже Слово – Біблія.

Володіти словом – майстерно говорити, бути оратором.

Давати (подавати) слово зарік – обіцяти, клястися.

Дотримуватися (додержуватися) слова – виконувати обіцянку.

Ні слова – мовчати; не відгукуватися на щось; не давати про себе знати.

Одне (одним) слово (словом) – коротко кажучи.

Перекидатися (перекинутися) словами (словом) – обмінювати думками.

Поминати/пом'янути добрим (незлим) словом – висловлювати похвалу.

Свобода слова – висловлюватись вільно, без цензури.

Слово в (до) слово (слова) (зі сл. повторити) – точно, без будь-яких змін; дослівно.

Слово з ділом розходиться (розминається) – сказане не відповідає тому, що зроблено.

Блудити словами – говорити без потреби; говорити нісенітниці.

Мастити словами – говорити (перев. нещиро) приємні речі; улещувати.

СЛУЖИТИ (СЛУЖІННЯ)

Богові і людям служити – робити щось корисне, потрібне, необхідне.

СЛУХ

Ні слуху ні духу – запропаститися; не подавати про себе жодних відомостей.

СЛЬОЗИ

Втирати сльози – плакати.

Залити (лити) слізьмі (сльози) – змусити плакати; завдати горе.

СМАК

Припасти (прийтися) до смаку – сподобатися.

СМЕРТЬ

До смерті або на смерть (зі сл. злякати) – дуже сильно.

Смерть заглядає у вічі – хтось може померти, близький до кончини, загибелі.

СМІХ

Гомеричний сміх – нестримний, дуже голосний сміх.

І сміх і гріх – одночасно і смішно, і сумно.

Людам (курам) на сміх – задля жарту, з метою насміятися, поглузувати.

Стало на сміх (на глум) – насміятися, кепкувати з когось, чогось.

СНІГ

Торішній сніг (шукати, не вернеш) – безавторитетний, неважливий, неактуальний.

СОБАКА

Немов (як, ніби) побитий собака (нес) – усвідомлюючи свою провину; винувато.

Собака на сні – той, хто сам не користується чимось і не дає іншим.

З'їсти собаку (вовка, муху) – набути великого досвіду в якійсь справі; ґрунтовно, до тонкощів вивчити що-небудь.

СОВІСТЬ

На совісті (сумлінні) – на комусь, за кимось (про моральну відповідальність когось за щось).

По [чистій] совісті – чесно, щиро.

Совість нечиста – хтось учинив злочин або зробив непорядний, непристойний вчинок.

Чиста совість – хтось не винен ні в чому перед кимось.

СОН

Вічний сон – смерть.

СОНЦЕ

Глянути на сонце (вгору, догори) ніколи – хтось надзвичайно завантажений, зовсім не має вільного часу.

Під сонцем – у світі; на землі.

СОРОЧКА

Народитися (вродитися)/народжений в (у) сорочці – бути везучим, удачливим, щасливим.

СПИНА

Гнути спину – тяжко працювати.

Повернутися/повертатися спиною (плечима) – виявити зневагу, байдужість до когось, чогось; знехтувати кимось, чимось.

СПИЦЯ

Десята спиця в колесі – той, хто відіграє незначну роль у чомусь.

СПОКІЙ

Олімпійський спокій – урочисто байдужий, велично незворушний; незмінно врівноважений.

Спокою не давати – весь час нагадувати про себе.

СПОЛОХ

Бити/ударити на сполох (тривогу) – подавати сигнал тривоги.

СПУСК

Не давати/не дати спуску – бути вимогливими до когось; не прощати комусь провини; не залишати безкарним когось за його негативні дії, вчинки.

СРІБНИКИ

Тридцять срібників – ціна зради.

СТІЛ

Бігати (ходити)(без штанів) під стіл (під столом) – бути зовсім малим; у дитячому віці.

СТІЛЕЦЬ

Сидіти на двох стільцях – поділяти дві різні думки.

СТІНА

Блідий/білий, як стіна – дуже блідий, виснажений.

СТОВП

Соляний стовп – непорушність; «перетворитись на соляний стовп» - замерти від несподіванки.

Висилопивши язика – робити щось швидко.

СТОВПОТВОРІННЯ

Вавилонське стовпотворіння – метушня, безладдя, гармидер, галас.

СТРАХ

Сіяти (наводити) посіяти (навести) страх (паніку) – мимоволі чи свідомо створювати стан тривоги, розгубленості, викликати жах у оточуючих.

Страх скував (пройняв, охопив, обняв) – злякатися.

СТРУНА

По струні ходити – підкорятися, виконувати всі побажання когось.

СТУПА

В ступі не втовкти – важко, неможливо розібратися в чиїх-небудь плутаних, непослідовних діях.

СУД

Страшний суд – щось небачено жорстке. Те, що чекає, за християнським віруванням, на грішну людину в потойбіччі.

СХИЛ

На схилі літ (віку, днів) – у літньому віці, при наближенні старості.

Т

ТАБУ

Наклади(накласти) табу – заборонити щось, чого не можна торкатися (певної теми, розмови, речі).

Порушити (переступати через) табу – порушити заборону дій, слів, звичаю.

ТАК

Так собі – нічим не відзначається, нічого особливого не становить; посередній, пересічний.

Так і сяк – у різний спосіб.

ТАКИЙ

Пошукати такого – немає подібного до когось, чогось; хтось надзвичайний; щось дуже рідкісне.

ТЕРЕВЕНІ

Теревені розводити(точити) – говорити дурниці, щось несуттєве.

ТЕРПЕЦЬ

Терпець увірвався (урвався, пронав) / уривається – уже не має сили терпіти, остаточно втрачено душевну рівновагу.

ТІНЬ

У тіні (зі сл. бути, залишатися, триматися) – без особливої уваги; на другому плані.
Кинути тінь (тіні) – поширювати погану славу про когось, щось; наговорювати на когось, щось; ганьбити когось, щось.

ТОЙ

Ні з того ні з сього(цього) – несподівано, зненацька.

ТОН

Добрий тон – вишукані норми поведінки, що є зразком для наслідування.
Задавати (завдавати) тон – показувати приклад у чомусь, впливати на інших своєю поведінкою.

ТОРБА

Носиться як із писаною торбою – возиться, клопотати, постійно говорити про когось, щось (що не заслуговує на таку увагу).

ТОЧКА

Гаряча точка – неспокійні місця на планеті, де відбуваються воєнні або терористичні дії.

Точка опори – вирішальна умова, підстава, вихідні позиції; «втратити точку опори» - втратити певність.

ТРИ

За три огляди (придбати щось) – украсти щось; взяти даром.

ТРИВОГА

Бити (забити, ударити) [у] тривогу – виявляти занепокоєння, тривожитися.

ТРИМАТИ

Тримати (мати, держати) у полі зору – постійно зважати на щось, не залишати поза увагою щось.

ТРІСК

Із тріском (зі сл. провалитися, вигнати, розпастися) – надзвичайно ганебно.

ТРАВА

Порости травою (терном, биллям і т. ін.) – давно перестати існувати; зчезнути навіки, забутися.

ТУДИ

Туди й сюди (туди-сюди) – то в один, то в інший бік; то назад, то в перед; у різні місця; у різних напрямках.

ТЬХУ

За тьху (придбати щось) – за безцінь, дешево, вигідно, майже даром.

ТЯМА

Приходить/прийти до тями – опритомніти, вийти зі стану хвороби, отямитися, повернутися до доброго самопочуття.

У

УБИТИЙ

Як (мов, ні би) убитий (забитий) (зі сл. спати) – міцно спати.

УВАГА

Брати/узяти до уваги – зважати на щось.

УКОПАНИЙ

Як (мов, ніби) укопаний (зі сл. стояти, ставати) – застигати на місці.

УЯВА

Тривожити, зубрити уяву – викликати в когось роздуми про когось, щось; змушувати думати.

Ф

ФАРБИ

Згущувати (згущати) / згустити фарби (барви) – показувати, змальовувати щось, надмірно перебільшуючи.

Рожевими фарбами (у рожевих фарбах) – фальшиве сприймання дійсності, коли хтось прагне, усупереч фактам, бачити в ній тільки позитивне.

ФАРИСЕЇ

[Горе вам,] книжки і фарисеї – дворушники, ханжі, лицеміри.

ФЕНІКС

Фенікс із попелу – символ вічного оновлення, безсмертя.

ФІМІАМ

Кадити фіміам – улесливо звеличувати, прославляти кого-небудь.

ФОРТУНА

Усмішка фортуни – щастя, удача.

ХАЛЕПА

Викрутитися (вирватися,вилізти, вибратися) із халепи – позбутися неприємності.

ХАМ

Хам біблійний – той, хто зневажає своїх батьків.

ХАРОН

Зустрічай (стрічай), Хароне – померти; символ смерті.

ХВІСТ

Крутити хвостом – захоплювати, відбирати у когось те, що для нього є життєво необхідним.

Бити у хвіст і в гриву – дуже сильно діяти.

ХЛІБ

Відбивати/відбити хліб – захоплювати, відбирати у когось те, що для нього є життєво необхідним.

Гіркий (важкий, нелегкий) хліб – важко заробляти на існування.

Ділити хліб – жити спільними інтересами, турботами.

Хліб насущний (щоденний) – щоденна їжа; духовна пожива.

Хліб святий – усталена форма виявлена поважного ставлення до хліба, що є поживою як для тіла, так і для духовною поживою.

Хліб-сіль (хліб та (і) сіль) – символ гостинності, добрих, дружніх взаємин.

Побажання, щоб завжди було що їсти, чим приймати гостей.

Хліба і (й) видовищ! – вимога юрби, яка прагне задоволення своїх низьких інстинктів.

ХМАРА

Як (мов, ніби) [чорна (гророва)] хмара (туча) – дуже сумний, похмурий, невеселий, невдоволений.

ХОДА

Наддати (придати) ходи – швидше піти.

ХОМА

Хома невірний – про людину, яка в усьому сумнівається, нікому не вірить.

ХОЧ

Хоч вий на місяць – уживається для виявлення відчаю, безсилля.

Хоч плач, хоч гонки скач – виявляє безпорадність, скруту.

Хоч стій (сядь), хоч плач – виявляє скрутне і безпорадне становище.

ХРЕБЕТ

Ламати хребет (хребта) – надриватися на роботі; працювати в поті чола.

ХРЕСТ

Брати (звалити) на себе хрест – виконувати якусь тяжку роботу, чийсь обов'язки; покірність долі, а також велике страждання.

Мов (ніби, як) із хреста знятий – виснажений, змарнілий.

Нести тяжкий хрест – терпляче долати труднощі.

Ставити/поставити хрест – припинити займатися чимось, робити щось.

ХРІН

Піднести понюхати тертого хріну – заподіяти неприємність.

ХТО

Хто був нічим, той стане всім – іронічно про тих, хто не маючи відповідної освіти, досвіду, авторитету в суспільстві, обіймає високу посаду або виконує суспільно значущі функції.

Хто куди – у різні боки, урізнобіч.

Хто не за Мене (зо Мною), той проти Мене – ворог той, хто зрадив.

Ц

ЦАБЕ

Велике цабе – поважна, впливова особа.

ЦАР

Без царя в голові – розумово обмежений, необачний, нестриманий.

За царя Опенька – давно.

Цар і Бог – хтось має необмежені права: усе вирішує, усім управляє.

ЦАРСТВО

Проспати царство небесне – утратити щось важливе; не скористатися можливістю через інертність, бездіяльність.

Сонне царство – напрочуд тихе місце, де нічого не відбувається.

ЦІНА

Гріш ціна [у (в) базарний день] – нічого не вартий, нікуди не годиться.

За всяку ціну – у будь-який спосіб, незважаючи ні на що, за будь-яких обставин.

Знати ціну – дорожити кимось, чимось; берегти щось.

ЦУР

Та цур тобі (йому, їй, їм) – виявляє бажання позбутися когось, чогось; незадоволення кимось, чимось, несхвалення.

ЦУРКА

До цурки – зовсім, остаточно.

Ч

ЧАС

Покаже час – з'ясується, підтвердиться у майбутньому.

У (в) добрий час – Благословенна Богом година; усе розпочате в цей час, має добрі наслідки.

Час від часу – через певні проміжки часу, інтервали; іноді.

Час розкидати каміння і час каміння гromадити (збирати) – для всього свій час.

ЧАША

Випити/іспити чашу – зазнати багато горя, страждань, клопоту; настраждатися.

Чаша (чара, чарка) переповнилася/переповнювалась – не стало більше сил, можливості терпіти, зносити щось.

ЧЕРВ'ЯК

Заморити черв'яка – перекусити, угамувати голод.

ЧЕРЕЗ

Через терни до зірок – поривання в далечінь; прагнення людини опанувати таємниці природи, висоти науки.

ЧЕСТЬ

Уважати / мати за честь – із задоволенням сприймати щось; пишатися, дорожити чимось.

Робити/зробити честь – позитивно характеризувати когось.

Чість і хвала – уживається як заклик віддати належне гідності й досягнення когось.

ЧЕТВЕР

Ні тепер ні в четвер – ніколи, ні за яких обставин.

ЧИСЛО

Заднім числом – зробити щось пізніше, ніж потрібно.

ЧМЕЛІ

Чмелів слухати (чмелі гудуть) – про шум у голові (від хвороби, горя, удару чи хмелю).

ЧОГО

Чого-чого – уживається для визначення, підкреслення чогось.

ЧОЛО

Похилитися чолом – засмутитися.

Схилити чоло – виявити повагу.

Прихилитись (бити) чолом – шанобливо вітатися.

ЧОРТ

Чорти б його розірвали (узяли, побрали) – щоб він зник.

Гріти чуба – виконувати важку роботу, докладати великих зусиль.

ЧУТКА

Чутка пройшла (пішла, ходила, рознеслася, поширилася) – щось стає відомим комусь.

Ш

ШАРВАРОК

Шарварок зчиняти – зчиняти безладдя, гармидер.

ШАТИ

Білі шати (одяг) праведності (спасіння) – одягатись у біле вбрання під час хрещення означає стати новою людиною, «зодягнутися в Христа».

ШЕРСТЬ

Гладити/торкатися проти шерсті – не погоджуватися з кимось, перечити комусь.

ШИЛО

Шила в мішку не утаїти (не сховати) – усе приховане стає явним.

Міняти шило на швайку – робити зміни без користі.

ШИЯ

Гнати в три шиї – змушувати когось залишити певне місце.

Ламати шию – важко працювати, надриватися на роботі.

Милити (намилити) шию – робити зауваження, дорікати комусь за щось; сварити, карати когось.

Сісти на шию – робити щось за рахунок іншого, докучати.

ШКІРА

Драти (дерти, здирати) / здерти (зідрати) шкуру (шкіру, три шкури, десяту шкуру) – утискати, знущатися.

Перелякатися (боліти, переживати, уболівати) за власну шкуру – дбати лише про власні інтереси, про себе, нехтуючи інтересами інших людей.

Шагренева шкіра – те, що має здатність невпинно скорочуватися, зменшуватися (час, ресурси тощо).

ШКУРА

Шкура тріщить – про велике напруження у чомусь.

ШЛЯХ

Битий шлях – проторована дорога.

Обрати [свій] шлях (дорогу, стежку) – визначити, вирішити, чим займатися, як жити.

Тернистий шлях – важке життя; складний спосіб досягнення чогось.

Торувати (прокладати, прибирати) путь (дорогу, шлях) – досягати певного становища, успіху в житті, у певному виді діяльності.

ШМАТОК

Ласий шматок (шматок, кусок, кусочок) – щось найкраще, дуже привабливе, спокусливе.

Рвати (розривати) на шматки – знищувати.

ШНУРОЧОК

Мов по шнурочку - дуже добре.

ШПАГА

Бути зі шпагою / зі шпагою в руці – бути лицарем, захисником.

ШПИЛЬКИ

Шпильки (голки) під нігті заганяти – допикати, завдавати душевного болю.

ШТУРХАНИ

Давати / дати штурханів (штовханів, штовхана, штурхана) – ударити, боляче штовхати когось.

ШУХЛЯДА

Працювати у(в) шухляду (ящик) – писати літературні твори, не друкуючись.

Щ

ЩАСТЯ

Випадає щастя – складається на успіх.

ЩО

Що б там не було (не коштувало, не стало) – за будь-яких умов і обставин; незважаючи ні на що; неодмінно.

Ю

ЮШКА

Пустити (спустити) / рідко пускати (спускати) юшку (кров) [з носа] - дуже побити когось, завдаючи ран, або вбити когось.

Я

ЯБЛУКО

Яблуку ніде впасти – людно.

Яблуко розбрату – причина сварки, ворожнечі.

ЯГОДА

Ягода з поля – подібний до когось своїми поглядами, думками, характером, поведінкою тощо.

ЯЗИК

Прикусити язика – утриматися від висловлювання; раптово (з якихось причин) замовкнути.

Копати /роковтнути / ковтнути (затягти, затягнути) язика (язик) – зробитися мовчазним, замовкнути.

Розв'язати язик (язика) – висловлювати вільно думку; говорити без побоювань.

Висилопивши язика – робити щось швидко.

Що на язик набіжить; що слина на язик принесе (говорити) – говорити, не думаючи, що прийдеться.

Язик до Києва доведе – про необхідність розпитувати.

Язика дістати (привести) – захопити в полон когось із метою здобути якісь відомості.

ЯК

Як рукою зняло – дуже швидко, раптово минуло, зникло щось.

ЯК БИ

Як би чого не вийшло. Щоб чогось не вийшло – образна характеристика нерішучої, боязливої людини.

ЯМА

Копати / рити / яму (безодню, могилу) – підступно, таємно готувати комусь неприємність, нещастя.

ЯНУС

Маска Януса – лукавство, лицемірство.

ЯРМО

Візьміть не себе ярмо моє – стати на християнський шлях у житті.

Фразеологізми роблять наше
мовлення виразнішим, влучнішим,
дотепнішим.

Здивуйте всіх своєю багатотою мовою!

